

ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНИХ І ДІЛОВИХ БАНКІВ

Досліджено необхідність використання політики прозорості в банківській справі. Проведено дослідження прозорості банківської інформації українських банків. Визначено два рівні дослідження банківської прозорості та описано особливості прояву прозорості на кожному з рівнів. Проаналізовано позитивні і негативні сторони банківської прозорості.

The necessity of implementation transparent policy is researched. The research of bank information transparency of Ukrainian banks is conducted. Two levels of bank transparency are clarified and peculiarities of each level are described. Positive and negative sides of transparency are analyzed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Глобалізація економіки та фінансової сфери вимагає використання нових методів і підходів до діяльності центральних банків. Протягом останнього десятиліття центральні банки проводять все більш відкриту для суспільства політику, зокрема у частині прийняття рішень та стратегії розвитку. Прозорість стає важливою характеристикою реалізації як монетарної політики центральних банків, так і стратегії розвитку банківських установ.

Останні роки кількість центральних банків, націлених на підвищення прозорості мети, процедур, моделей та даних постійно зростає. Основною відмінністю між центральними банками сьогодення та попередніх історичних періодів є прозорість.

Сучасна зміна фінансових умов вимагає прозорішої системи реалізації грошово-кредитної політики, зрозумілих правил та процедур для уникнення зайвої ринкової невизначеності та нестійкості, мінімізації витрат на реалізацію антиінфляційної грошово-кредитної політики.

Прозорість грошово-кредитної політики повинна характеризуватися відсутністю таємниці, повнотою надання інформації, враховуючи уточнення цілей політики, процедур та забезпечувати своєчасність звітності. Відтак, очевидно, що діяльність сучасного центрального банку нерозривно пов'язана з поняттям прозорості (інформаційної відвертості).

Рівень довіри до банківських установ значною мірою залежить від наявності, доступності, своєчасності розкриття, зрозумілості та об'єктивності інформації, які об'єднані поняттям прозорості. Термін «прозорість» (прозорість) походить від англійського «transparent» та латинського «trans» – прозорість, очевидність, зрозумілість, чіткість [1].

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Глибоке дослідження сутності прозорості та критичний аналіз еволюції поглядів на трактування цього поняття здійснено І. Івасівим [2, с.218–226]. Однак поняття прозорості не можна вважати цілком сформованим. Зазвичай, під прозорістю вчені розуміють інформаційну прозорість, а синонімами вважаються терміни «відвертість», «гласність», «публічність». Але жоден з цих, хоч і близьких за значенням, термінів, на наш погляд, не розкриває сутнісного змісту поняття прозорості повністю.

Відвертість, гласність і публічність можуть розглядатися як елементи прозорості, але головною складовою прозорості слід вважати інформаційну доступність, адже недоступність інформації перетворює закладені в правових нормах можливості та наміри щодо їх реалізації декларативними і фіктивними. Відвертість,

гласність і публічність при цьому виступають швидше засобами, що забезпечують доступність тієї або іншої інформації, а отже, є складовими механізми реалізації принципу транспарентності в межах банківського законодавства.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Стратегічною метою впровадження принципу транспарентності у діяльність центральних банків є формування високої довіри суспільства до грошово-кредитної політики на основі її правильного розуміння учасниками фінансового ринку. Разом з тим слід розуміти, що транспарентність – не самоціль для центрального банку.

Транспарентність не означає абсолютної прозорості діяльності центрального банку, а її застосування, втім як і будь-якого іншого принципу чи інструменту, має певні обмеження. Зокрема, центральний банк зобов'язаний забезпечувати нерозголошення відомостей, які є складовими державної таємниці. Крім того, в деяких випадках його дії повинні залишатися несподіваними для фінансового ринку для досягнення необхідного результату від їх здійснення (наприклад, у разі валютних інтервенцій). Упровадження принципу інформаційної відвертості в розумних межах стало нормою для багатьох центральних банків світу.

Проблемам транспарентності та механізмам її реалізації в банківській сфері значна увага приділяється на міжнародному рівні, зокрема Світовим банком, Міжнародним валютним фондом, Банком міжнародних розрахунків. В основу нового підходу до реалізації транспарентності покладено чотири принципи:

- 1) максимальний доступ до інформації;
- 2) обмежений перелік виключень;
- 3) чіткий регламент інформаційного запиту;
- 4) право оскарження відмови в наданні інформації.

Ці принципи відображають основні положення, широко використовувані в національних законах про вільний доступ до інформації, а також містять елементи Хартії інформаційної прозорості Глобальної ініціативи за прозорість у міжнародних фінансових організаціях, спрямовані на забезпечення прав громадян на інформацію [3].

Вирішенням проблеми транспарентності на міжнародному рівні може стати укладання угод між органами банківського нагляду різних країн про взаємний обмін інформацією, адже без докладної інформації про корпоративну структуру банку, особливо якщо він володіє складною організаційною структурою, неможливо оцінити його ризики.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження політики транспарентності у банківській діяльності та визначення перспектив досягнення високого рівня прозорості українських банків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародний досвід реалізації грошово-кредитної політики і регулювання розвитку банківських систем свідчить, що відкрита інформаційна політика центрального банку підвищує довіру суспільства, наслідком чого стає зниження волатильності фінансових ринків та більш стабільний розвиток країни в цілому. Центральний банк з метою підвищення прозорості може публікувати документи, у яких викладена власне грошово-кредитна політика, включаючи мету, цифрові дані, опис грошово-кредитної політики, рішень, а також аналіз і прогнози, що ведуть до таких рішень, протоколи засідань комітету з кредитно-грошової політики із результатами голосування, а також доповіді щодо інфляції і прогнозування очікуваних її темпів. Наприклад, Європейський центральний банк, Федеральна резервна система, Банк Англії, Центральний Банк Канади, Нової Зеландії, Швеції успішно керуються у роботі зазначеними принципами [4, с.2].

Для підвищення рівня транспарентності центральні банки можуть використовувати різні комунікаційні канали для інформування громадськості про грошово-кредитну політику та результати її реалізації:

- публікації протоколів засідань органів управління центральних банків та результатів голосування їх членів;

- публікації статистичних даних, що збираються центральними банками;
- публікації наукових досліджень, що проводяться в центральних банках;
- публікації спеціальних звітів за окремими аспектами діяльності, наприклад, про інфляцію, про грошово-кредитну політику, про фінансову стабільність;
- виступи керівників центральних банків з доповідями і лекціями перед широкою аудиторією;
- проведення прес-конференцій, зокрема Інтернет-конференцій, інтерв'ю керівництва центральних банків у засобах масової інформації;
- розповсюдження прес-релізів та іншої інформації за допомогою радіо, телебачення й Інтернет.

Перевагою Інтернету є можливість постійного оновлення і доповнення інформації, недоліком – поки що низький рівень проникнення, пов'язаний з недостатнім поширенням мережі Інтернет в Україні. Перевага прес-релізів полягає в можливості адресної доставки інформації безпосередньо вкладникам, кредиторам та іншим учасникам ринку. Преса і телебачення дозволяє охопити найбільш широку цільову аудиторію, проте висока вартість розміщення інформації не дозволяє довести її в потрібному обсязі.

В Україні найбільш доступним і зручним способом ознайомлення вкладників з фінансовими показниками діяльності банку є наявність інформації в установах самого банку, доступ до якої можливий, наприклад, через спеціальні бюлетені або інформаційні комп'ютерні системи, розміщені у його приміщеннях.

Комплексне використання комунікаційних каналів дозволяє центральним банкам інформувати широку аудиторію або її цільові сегменти: населення, учасників фінансового ринку, засоби масової інформації, наукову спільноту, уряд та інші органи державного управління. При цьому до громадськості може доводитися різноманітна інформація про окремі аспекти діяльності центрального банку, зокрема про цілі, завдання та інструменти грошово-кредитної політики, фінансовий стан банківської системи, розвиток платіжної системи, валютно-курсової політики, інші відомості.

У цьому сенсі показовим є приклад центральних банків провідних розвинених країн світу – країн Євросоюзу, США, Японії, які впродовж тривалого часу активно використовують канали комунікації для інформування фінансових ринків з метою впливу на обмінний курс національної валюти, не вдаючись до інтервенцій на валютному ринку. Отже, налагоджена ефективна система комунікацій з фінансовим ринком формує високу довіру до центрального банку, а отже, цілі його діяльності можуть досягатися з меншими матеріальними витратами.

Транспарентність грошово-кредитної політики має низку переваг, а саме роз'яснення цілей політики, поліпшення функціонування фінансових ринків, зміцнення авторитету центрального банку, зниження політичного впливу на монетарну політику, сприяння поглибленню валютної політики. Це підтверджує й дослідження, проведене за даними вибірки 94 банків, яке показало, що 74% центральних банків розглядають транспарентність як необхідний компонент грошово-кредитної політики, а 78% публікують перспективний прогноз [5, с.73].

Наявність оперативної, достовірної та повної інформації про грошово-кредитну політику та діяльність центрального банку сприяє підвищенню передбачуваності його дій для учасників фінансового ринку та формуванню у них правильних очікувань відносно майбутньої кон'юнктури ринку. У свою чергу, зниження невизначеності на фінансовому ринку веде до зменшення витрат на здійснення фінансових операцій для всіх учасників ринку.

Підвищення транспарентності позитивно впливає на реалізацію стійкої монетарної політики, оскільки можливість спостерігати за реальним станом банків дає змогу уникнути ажіотажних та спекулятивних змін курсів іноземних валют і процентних ставок у банках.

Необхідно відзначити, що інформаційна відвертість важлива на рівні центрального банку і на рівні ділових банків і небанківських кредитно-фінансових інститутів. Зважаючи на особливості вимог до прозорості банківської діяльності на різних рівнях банківської системи, вважаємо за доцільне розглядати прозорість банківської діяльності на двох рівнях прояву (рис. 1).

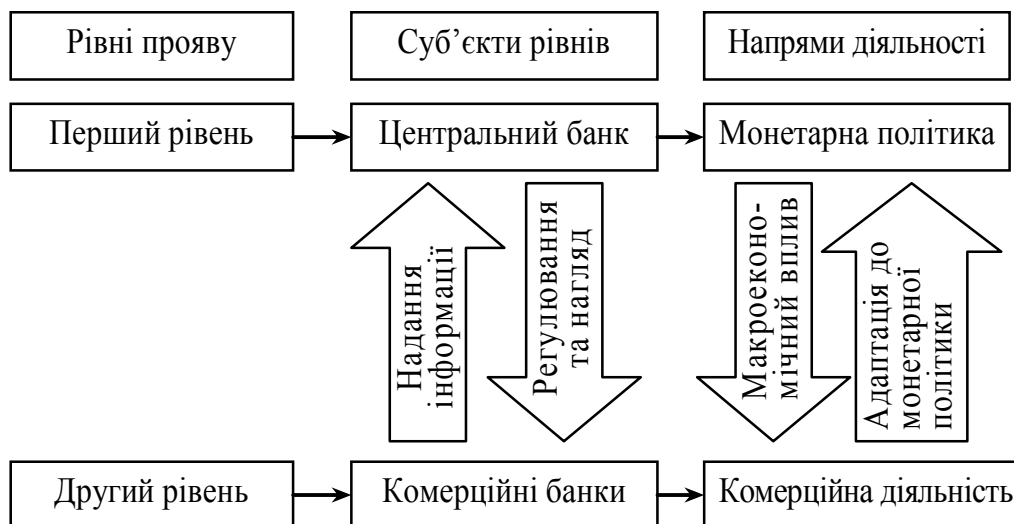

Рис. 1. Рівні прозорості банківництва

На першому рівні відкритість для громадськості стає необхідною практикою у досягненні мети грошово-кредитної політики центральних банків за умов глобалізації. Прозора політика центральних банків спрямована на створення умов, за яких асиметрична інформація, що виникає між владними органами та іншими учасниками економічних відносин, максимально нівелюється.

На другому рівні прояву прозорість має певні особливості порівняно із прозорістю на рівні центральних банків. Забезпечення прозорості діяльності банків інститутів здійснюється через обов'язкове і добровільне розкриття банками інформації про їх фінансовий стан, фінансові результати, прийняті ними ризики, організаційну структуру та інші дані. При цьому прозорість діяльності банків служить інструментом підвищення їх ринкової дисципліни.

Зокрема, в умовах інформаційної прозорості банк вимушений проводити обачну політику і уникати ухвалення управлінських рішень, пов'язаних з надмірно високими ризиками, в іншому разі він втратить довіру клієнтів і разом з ним – їх гроші. Таким чином, прозорість діяльності банків слід розглядати і як дисциплінуючий механізм, який поряд з банківським наглядом сприяє підвищенню стійкості банківської системи в цілому. Розкриття інформації банками є додатковим дисциплінуючим механізмом, що підсилює ступінь нагляду та зміцнює надійність банківської системи. Офіційні органи нагляду зацікавлені у підвищенні публічної прозорості банківських установ та розкритті ними інформації про фінансовий стан перед суб'єктами ринку, які, у свою чергу, будуть стимулювати банкірів ефективніше управляти активами. Взаємодія пруденційного нагляду та ринкових механізмів стає вирішальним чинником забезпечення стабільності як окремих банківських установ, так і банківської системи в цілому.

Враховуючи динамічність фінансової сфери, зростання конкуренції та стрімкий розвиток технологічних інновацій, банківські установи наражаються на все більшу кількість ризиків, які динамічно змінюються. Відтак, користувачам фінансової інформації необхідно оцінювати банківські ризики, які залишаються суттєвими протягом тривалого часу і відображають чутливість банку до зміни ринкової кон'юнктури [6, с.11].

Наявність у кредиторів інформації про сильні і слабкі сторони банку дозволяє їм страхувати свої ризики через зміну умов кредитних договорів, скорочення термінів погашення заборгованості, здійснення регулярного і глибокого аналізу фінансового стану банку-позичальника [7]. Надання достовірної інформації потенційним кредиторам дає змогу банку простіше та дешевше залучити фінансові ресурси для підтримки короткострокової ліквідності як невід'ємної складової його стабільності.

Для інвесторів прозорість діяльності банків – важлива передумова для здійснення інвестицій в їх статутний капітал. Зокрема, інформація про якісні та кількісні характеристики банківського капіталу дає змогу прогнозувати рівень ліквідності, платоспроможності, прибутковості та стійкості до фінансових криз. Прозорість банку щодо специфічних балансових та позабалансових ризиків, а також оцінка схильності до прийняття додаткових ризиків забезпечують учасників ринку інформацією про майбутню стабільність банку за умов глобалізації фінансової сфери.

Базельським комітетом з банківського нагляду рекомендовано розкриття внутрішніх положень бухгалтерського обліку, проте в Україні цей аспект неактуальний, оскільки діють жорсткіші і чіткіші бухгалтерські стандарти, встановлені нормативними актами НБУ, яких обов'язково дотримуються всі банки другого рівня. Таким чином, відхилення, пов'язані з відмінностями методик бухгалтерського обліку усередині банків, майже неможливі, проте у разі використання особливих методик бухгалтерського обліку, які можуть вплинути на загальну оцінку фінансового стану банку, їх необхідно обґрунтовувати в обліковій політиці банку і публічно розкривати.

Автор вважає доцільним обґрунтувати отримані наукові результати дослідження. Звертаючись до аналізу ситуації щодо реалізації принципу прозорості в Україні, слід відзначити, що Національний банк України є одним з найбільш інформаційно відкритим з органів державного управління країни. Свідомо впроваджуючи принцип інформаційної прозорості, НБУ не тільки забезпечує досягнення цілей своєї безпосередньої діяльності, але і виконує загальнодержавну цільову установку на створення відкритого суспільства.

Для забезпечення прозорості Національний банк України використовує більшість традиційних комунікаційних каналів. Це регулярна публікація нормативних правових актів НБУ, прес-релізи, доповіді його керівників, статистична інформація про грошово-кредитну сферу і банківську систему, інформація про фінансовий стан банків, керівників банків.

Проведені дослідження прозорості банківської інформації українських банків (до вибірки входили 30 найбільших банків, які контролюють 80% активів банківської системи України) показали, що у 2007 р. середній рівень розкриття інформації банками становив 41%, що на 1% нижче, ніж у 2006 р., та у 2 рази нижче світового показника. Інформаційна відвертість важлива не тільки на рівні центрального банку, але й на рівні ділових банків. Разом з тим, проблема підвищення рівня прозорості для українських банків залишається актуальною, оскільки індекс прозорості українських банків у 2010 р. склав 42,7%, знизившись порівняно з 2009 р. на 6,1 п.п., а загалом за період з 2006 р. до 2010 р. його зростання було незначним – 0,8 п.п.

Згідно з дослідженнями «S&P» десяти найбільших іноземних банків ступінь їх прозорості у 2006 р. становить 70–90%, а середнє значення показника – 79%.

Таким чином, середній рівень прозорості іноземних банків вище за аналогічний показник вітчизняних банків на 38%. Середній показник прозорості російського банківського сектора збільшився у 2007 р. порівняно з попереднім роком на 4% і досяг 52% [8].

Найповніше банки розкривають фінансову й операційну інформацію, а найгірше – інформацію про структуру управління, наглядові ради і менеджмент. У середньому було розкрито 44,7 % максимально можливої інформації, результати розкриття інформації щодо власників і корпоративної структури були дещо гіршими – 42,1%, а інформація про структуру і процеси наглядових рад і управління розкрита лише на 26,2%.

Найбільш повним і відкритим джерелом інформації були офіційні веб-сайти банків, які містили 39,3% максимально можливої кількості інформації, що на 1,6% менше, ніж у 2006 р. Річні звіти банків були переважно елементами формування іміджу банків, ніж справжнім інструментом комунікації із зацікавленими сторонами, оскільки відображали лише 20,3% інформації [8].

Порівняно із 2006 роком позицію зберіг тільки Укрексімбанк за рахунок державної власності й відсутності проблем із розкриттям корпоративної структури. Друге місце посів «Райффайзен банк Аваль» (у 2006 р. – 26 місце), третє і четверте місця розділили Кредобанк і «Віейбі Банк», які відстають від лідерів прозорості приблизно на 8%. Лідери 2006 року – «Тас-Комерцбанк» і «Хрещатик» істотно знизили свої показники, зайнявши відповідно 16 і 27 місця, через зміну власників, що й спричинило зниження транспарентності.

Основним стимулом для розкриття інформації банками є вихід на міжнародні ринки капіталу, бажання залучити інвесторів та нарощування частки роздрібних кредитів. Чим прозоріший банк для інвесторів, тим нижчою буде у нього ставка за зовнішніми позиками. Наприклад, для найпрозорішого з банків «Укрексімбанку» відсоткова ставка становить Libor + 0,85 %, а для «Родовід Банку» – вже Libor + 3,1 % [8].

Органи банківського нагляду повинні дотримуватися концепції заохочення розкриття будь-якої інформації про роботу банку, яка дозволяє учасникам ринку повно й адекватно оцінити його становище. У межах виконання стратегії підвищення прозорості українських банків НБУ оприлюднив списки власників 174 банків [9]. Чотирнадцять банків не надали інформацію про своїх власників до НБУ, значна кількість банків зазначила серед власників офшорні компанії, оскільки, як вважають експерти, повне розкриття інформації про структуру власності може негативно вплинути на діяльність банків та спричинити відплив депозитів [10, с.105].

Розкриття інформації може відбуватися через пресу, телебачення, комп'ютерні системи Банк-Клієнт, електронну пошту Національного банку України, а також через розповсюдження прес-релізів і ресурси Інтернету. Крім того, сучасні дослідження [10, с.107; 11, с.291; 12, с.342] показали, що результати виїзної інспекції банку застарівають дуже швидко, тоді як використання публічних матеріалів про фінансовий стан банку може бути кращим індикатором можливого погіршення діяльності банку та зростання рівня його ризикованості.

Висновки і перспективи подальших розробок. Головним стимулом для підвищення прозорості українських банків є умови залучення ресурсів на міжнародних ринках через євробонди. Підвищенню транспарентності сприяло б також збільшення частки роздрібних кредитів у структурі активів банків, що вимагає загального поліпшення систем корпоративного управління, включаючи прозорість.

Рівень прозорості бізнесу визначається культурою його ведення у кожній країні. Стимулом можуть слугувати і законодавчі вимоги, і здорова конкуренція, і формування громадської думки, та варто зазначити, що це непростий і тривалий процес. Публічне розкриття інформації за власною ініціативою необхідно розглядати як найвищий рівень транспарентності.

В умовах глобалізації важливим чинником розвитку банківської системи стає транспарентність. Стратегічною метою впровадження принципу транспарентності у діяльність центральних банків є формування високої довіри суспільства до грошово-кредитної політики на основі її правильного розуміння учасниками фінансового ринку. Міжнародний досвід свідчить, що відкрита інформаційна політика центрального банку підвищує довіру суспільства, наслідком чого стає зниження волатильності фінансових ринків та стабільний розвиток країни в цілому.

Для підвищення рівня транспарентності центральні банки можуть використовувати різні комунікаційні канали, при цьому до громадськості може доводитися різноманітна інформація про окремі аспекти діяльності центрального банку, зокрема про цілі, завдання і

інструменти грошово-кредитної політики, фінансовий стан банківської системи, розвиток платіжної системи, валютно-курсову політику, інші відомості.

Підвищення транспарентності ділових банків дасть змогу спостерігати за їх реальним станом, уникнути ажіотажних та спекулятивних змін курсів іноземних валют і процентних ставок у окремих банках, а використання публічних матеріалів про фінансовий стан банку є індикатором можливого погіршення діяльності банку та зростання рівня його ризикованості.

Досягнення високого рівня транспарентності – процес тривалий, зумовлений не тільки економічними, але й ментальними чинниками.

Ступінь розкриття інформації регулюється насамперед мотивами доцільності. Головним стимулом для підвищення прозорості українських банків є умови залучення ресурсів на міжнародних ринках. Банківський сектор досить динамічно зростає, вимагаючи значних позикових засобів, і якщо банк емітує на ринку не тільки облігації, а й акції, то вимоги до транспарентності значно підвищуються.

Список використаної літератури

1. Nergiz Dincer N. Central bank transparency: where, why, and with what effects? / N. Nergiz Dincer, Barry Eichengreen // Working Paper № 13003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nber.org/papers/w13003>.
2. Івасів І. Б. Управління вартістю банку: [монографія] / І. Б. Івасів. – К.: КНЕУ, 2008. – 288 с.
3. Хартия информационной прозрачности международных финансовых учреждений: Обеспечение права граждан на информацию [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ifitransparency.org/doc/charter_ru.pdf.
4. Fullani A. Governor of the Bank of Albania, at the seminar: Does Central Bank Transparency Reduce Interest Rates?:[Speech Tirana] / Ardian Fullani. – 22 August, 2007. – P. 1–3.
5. Key issues in the choice of monetary policy framework / [M. Fry, D. Julius, L. Mahadeva and others]. – London: Routledge, 2000. – P. 1–216.
6. Enhancing Bank Transparency. Public disclosure and supervisory information that promote safety and soundness in banking systems. Basle Committee on Banking Supervision, Basle. September 1998. – P. 26.
7. Офіційний сайт «Інформаційний проект «Фінанси» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ru/~/1/0/all/2011/04/21/235944>.
8. Сайт аудиторської компанії «Стандарт енд Пулз» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.standardandpoors.ru/Images/Pdfs/4667.pdf-2008.
9. Сайт інформаційної агенції УНІАН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.net/ukr/news/233044-natsbank-vpershe-opublikuvav-spiski-spravjnih-vlasnikiv-174-bankiv.html>.
10. Cole R. A. Predicting Bank Failures: A Comparison of On- and Off-Site Monitoring Systems / R. A. Cole, J. W. Gunther // Journal of Financial Services Research. – 1998. – № 13. – P. 103–117.
11. Gilbert R. A. Does the Publication of Enforcement Actions Enhance Market Discipline? / R. A. Gilbert, M. D. Vaughn // Manuscript, Research Department, Federal Reserve Bank of St. Louis. – 1998. – P. 283–311.
12. Billett M. The Cost of Market Versus Regulatory Discipline in Banking / Matthew Billett, Jon Garfinkel and Edward O'Neal // Journal of Financial Economics 48. – June, 1998. – P. 333–353.

Прийнято до друку 26.01.2012